

РЕЦЕПЦІЯ ПРОБЛЕМ ЖІНОЧОЇ ЕМАНСИПАЦІЇ У ЖІНОЧІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

60-80-ті роки ХІХ ст. – період становлення економічної і духовної самостійності жінки. У культурному просторі Росії того часу закріплюються ідеї «пробудження жінки» та її «вторгнення» у раніше суто чоловічі сфери діяльності – соціальну, професійну, наукову, культурно-просвітницьку, суспільно-політичну; розширюється коло жінок, які прагнули до знань і праці; змінюється стан жінки в публічному просторі. Усе це зумовлює трансформацію думки суспільства про статус і природу жінки.

Проблеми жіночої емансипації обговорювалися, перш за все, у демократичному чоловічому та жіночому середовищі. М. Чернишевський, М. Добролюбов, М. Михайлов, Д. Писарев, М. К. Цебрикова, Є. І. Конрад і інші письменники, критики демократичного напрямку виступили прихильниками отримання жінками права на працю, освіту, розвиток, громадське служіння.

Жінки-критики й публіцистки (Н. Хвоцинська, К. Некрасова, М. Цебрикова, Є. Конрад) висловили деякі цікаві зауваження щодо жіночої емансипації та природи жіночої творчості. Зазначимо, що їх статті, рецензії, відгуки – здобуток журналістики ХІХ століття. На жаль, на сьогодні більшість з них маловідома та маловивчена. І тільки в останні десятиліття вони стали об'єктом уваги дослідників (І. Казакової [1], В. Погребної [2;3], Є. Строганової [4]). Мета нашого дослідження: поглиблення наукових уявлень про рецепцію проблем жіночої емансипації у жіночій публіцистиці другої половини ХІХ століття.

Цікаві і змістовні критичні інтерпретації художніх творів жінок-письменниць 60-80-х років ХІХ століття належать Н. Д. Хвоцинській, яка була відома не тільки як письменниця і перекладачка, але й як літературний критик і публіцистка. Нею було написано чимало рецензій, фельєтонів, літературних оглядів, заміток. Хвоцинська-критик друкувала свої роботи в таких періодичних виданнях, як «Отечественные записки», «Русские ведомости», «Живописное обозрение» та ін. під псевдонімами В. Поречников, Микола Куратов, Н. Д. Воздвиженський та криптонімами В. К., Н.

У 1861-1863 рр. Хвошинська друкує в «Отечественных записках» цикл літературно-критичних статей «Провінційні листи про нашу літературу» під псевдонімом В. Поречніков, у якому аналізує поточний літературний процес. Зміст другого листа, «Византійський пафос, або повість пані Кохановської «Кирило Петров і Настуся Дмитрова» (Отечественные записки, 1862, №1), демонструє відмінність позицій Кохановської (Соханської) і Хвошинської у розумінні питання положення жінки в сім'ї. Кохановська у своїй повісті – захисниця Домострою, зображує підлеглість жінки як норму. Матеріально незалежна від чоловіка, Настуся, за прогнозами Хвошинської, могла б бути морально сильнішою.

Третій лист – «Жіноча доля», роман Станицького (Современник № 3). – «Відстала», повість пані Жадовської (Время, № 12)» було написано і опубліковано критиком у 1862 році (Отечественные записки, № 5). Хвошинська високо оцінила художню правду роману «Жіноча доля» Є. Я. Панаєвої, її обурення і біль за долю жінки.

У першій половині 1880-х років Хвошинська публікує цикл фельетонів під загальною назвою «Мемуари одного читача» и підписує його Н. (Русские ведомости, 1880, №№ 94, 161, 307). Характеризуючи жіночу прозу, публіцистка зазначає, що нові письменниці зображують уже не тільки любов і бали, як їх попередниці, але й реальне життя.

Оцінюючи повісті та романи Є. Панаєвої, Ю. Жадовської, С. Смирнової, О. Шапір, Н. Кохановської та ін., Хвошинська робить цікаві висновки про природу творчості жінок-письменниць. Так, у шостій розвідці циклу „Провінційні листи про нашу літературу” («Оповідання жінок про жінок») (Отечественные записки, 1862, № 11) вона зазначає, що жінка розповідає про себе краще, ніж чоловік. Жіночі романи критик вважає цікавим документом, оскільки в них подається фактичний виклад повсякденного життя з його дрібницями, проблемами. Саме такі якості жіночої літератури, як гіпердеталізація, сентиментальність, суб'єктивність засуджувалися чоловіками-письменниками та критиками і в XIX ст., і в наступні часи. Цікаво, що перераховані вище риси Хвошинська вважає не жіночими «недоліками», а проявами жіночої натури.

В історії російської літератури і журналістики другої половини XIX ст. важливу роль відіграла Марія Костянтинівна Цебрикова – публіцистка, педагог, перекладачка, критик, видавець книг для дітей, громадська діячка. Свої критичні і художні твори вона підписувала такими криптонімами та псевдонімами, як М. К., М., Н. Р., М. Артемьева, Ніколаєва. Більшість її статей була присвячена «жіночому питанню»: «Жінки американської революції» (Вестник Европы, 1870, № 6-7), «Вищі жіночі курси в Петербурзі» (Дело, 1882, № 4), «Боротьба американок за емансипацію»

(Дело, 1883, № 3). У руслі проблем, пов'язаних з емансипацією жінки, написана і передмова до книги Мілля «Про підлеглисть жінки».

У циклі статей «Російські жінки-письменниці» (Неделя, 1876, №№ 13-14; 21-22) критик аналізує творчі досягнення жінок-літераторів XIX століття, починаючи від представниць першої половини – Є. Ростопчиної, Н. Дурової, Ю. Жадовської, М. Жукової, О. Ган, Є. Тур (псевдонім Є. В. Саліас де Турнемір), і закінчуючи своїми сучасницями – Н. Станицьким (псевдонім Є. Панаєвої), В. Крестовським (псевдонім Н. Хвоцинської), Марком Вовчком (псевдонім М. Вілінської), І. Весеньєвим (псевдонім С. Хвоцинської).

Чимало статей М. К. Цебрикова присвятила аналізу творів зарубіжних письменниць. Особливого значення вона надавала творчому доробку Жорж Санд (стаття «Жорж Санд» (Отечественные записки, 1877, № 6-7). Міркування про призначення жінки вміщено в роботах «Англійки – романістки» (Отечественные записки, 1871, № 8-9, 11), «Жіночі типи Джорджа Еліота» (Женское дело, 1899, № 9-12). В останній статті критик висловлює думку про „стихійну” природу зображення письменницями жіночої емансипації.

Статті М. К. Цебрикової не втратили своєї актуальності і сьогодні. Вони, без сумніву, важливі для розуміння природи жіночої творчості. Наприклад, роботи, присвячені творчості Н. Хвоцинської („Нарис життя Н. Д. Хвоцинської-Зайончковської” (Мир Божий, 1897, № 12), «Художник-психолог (Романи і повісті В. Крестовського-псевдоніма)» (Образование, 1900, № 1-2), «На пам'ять В. Крестовського-псевдоніма» (Новости, 1889, № 177)), містять багато цікавих спостережень, тонких зауважень, цінних висновків щодо жіночих образів письменниці.

До М. К. Цебрикової в Росії не було жінки-публіциста такого масштабу. У центрі її уваги завжди була жінка, її проблеми, розпачі, надії. Однією з перших у Росії Цебрикова намагається застосувати гендерний підхід до аналізу художніх текстів (визначає специфічні риси жіночої творчості, доводить асиметричне сприйняття образу «нової жінки» в чоловічій та жіночій літературі тощо).

Отже, пошук російськими жінками-критиками, публіцистками другої половини XIX століття жіночого ідеалу, умов, шляхів вільного розвитку жінок був плідним. Досвід вивчення пресового дискурсу цього періоду не тільки сприяє розумінню процесів фемінізму, що відбуваються в сучасному суспільстві. Він, як і саме життя, стверджує необхідність встановлення егалітарних відносин між статями, ґрунтованих на взаємодоповнюваності жінок і чоловіків, на вільному виборі «простору» для життєдіяльності – у родині, на виробництві, в освіті, бізнесі, політиці.

На жаль, маємо констатувати, що на сьогодні спадщини М. К. Цебрикової, Н. Д. Хвоцинської, К. С. Некрасової та інших жінок-

публіцисток незаслужено забути, до них звертається обмежене коло вчених – філологів, істориків, соціологів, які досліджують жіночий рух та жіночу творчість другої половини ХІХ століття. Досвід багатьох жінок публіцистів і критиків потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Казакова И. Критика и публицистика конца ХІХ – начала ХХ веков о творчестве русских писательниц / И. Казакова // Преображение. – 1995. – № 3. – С. 63–67.

2. Погребна В. Л. Проблеми жіночої емансипації в публіцистиці Марії Цебрикової // Соціальні комунікації сучасного світу: науково-теоретичний збірник/ Гол. ред. О. М. Холод. – Переяслав-Хмельницьк: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2009. – С. 122–124.

3. Погребная В. Л. Проблемы феминизма в публицистике Е. И. Конради // Діалог: Медіа-студії: збірник наукових праць / Відп. ред. О. В. Александров– Одеса: Астропринт, 2009. – Вип. 8. – С. 148-158.

4. Строганова Е. Н. «Провинциальные письма о нашей литературе» Н. Д. Хвоцинской // Провинция как реальность и объект осмысления : материалы научной конференции 29 августа – 1 сентября 2001 г. – Тверь : ТГУ, 2001. – С. 141–157.